

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ТА МЕТОДИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

ACTUAL DIRECTIONS AND METHODS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF THE REAL SECTOR ECONOMY DEVELOPMENT

У статті розглянуто пріоритетні напрями фінансового управління розвитком реального сектору економіки, такі як бюджети розвитку, державно-приватне партнерство та концесійний механізм, які перебувають у сфері підвищення ефективності розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему державних фінансів. Наголошено на важливості визначення оптимальних пропорцій та взаємозв'язків між складовими частинами фінансового регулювання, що під час врахування зовнішніх та внутрішніх факторів впливу дасть змогу забезпечити макроекономічну стабілізацію. Визначено позитивний вплив державно-приватного партнерства та концесійного механізму на розвиток реального сектору економіки, адже вони формують передумови розширення можливостей фінансування приватного капіталу в галузі та сфері економіки, які раніше були для них недоступні. Підкреслено роль фінансового управління як інструменту стимулювання економічного зростання, регулювання інвестиційної активності, фінансової підтримки пріоритетних секторів національної економіки, забезпечення соціального розвитку.

Ключові слова: фінансове управління, реальний сектор економіки, економічне зростання, бюджет розвитку, державно-приватне партнерство, концесійний механізм, концесійний кластер.

В статье рассмотрены приоритетные направления финансового управления раз-

витием реального сектора экономики, такие как бюджеты развития, государственно-частное партнерство и концессионный механизм, находящиеся в сфере повышения эффективности распределения и перераспределения валового внутреннего продукта через систему государственных финансов. Подчеркнута важность определения оптимальных пропорций и взаимосвязей между составляющими финансового регулирования, что при учете внешних и внутренних факторов влияния позволит обеспечить макроэкономическую стабилизацию. Определено положительное влияние государственно-частного партнерства и концессионного механизма на развитие реального сектора экономики, ведь они формируют предпосылки расширения возможностей финансирования частного капитала в отрасли и сферы экономики, которые раньше были для них недоступны. Подчеркнута роль финансового управления как инструмента стимулирования экономического роста, регулирования инвестиционной активности, финансовой поддержки приоритетных секторов национальной экономики, обеспечения социального развития.

Ключевые слова: финансовое управление, реальный сектор экономики, экономический рост, бюджет развития, государственно-частное партнерство, концессионный механизм, концессионный кластер.

УДК 336.13.02

<https://doi.org/10.32843/infrastruct43-11>

Кондукоцова Н.В.

к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Kondukotsova Nelia

Open International University of Human Development "Ukraine"

The current course of functioning of the domestic economy is characterized by aggravation of instability in the national economy, reduced investment activity of economic entities, inaccessibility of funds in the financial markets, complication of the global economy. The accumulated problems actualize the issue of scientific search for new forms and mechanisms of financial management of the development of the real sector of the economy can be: development budgets, public-private partnerships and the concession mechanism, which are in the field of increasing the efficiency of distribution and redistribution of gross domestic product through the public finance system. The importance of determining the optimal proportions and interconnections between the components of financial regulation is emphasized, which, taking into account external and internal factors of influence, will ensure macroeconomic stabilization. And the priorities of financial regulation in relation to income are to increase the investment climate in the country through fiscal regulation mechanisms, reduce the level of tax pressure on the real sector of the economy and improve the system of administration of taxes and fees. The necessity of building an effective system of management and control over the implementation of investment projects financed by development budgets is noted. The development budget is the basis for financing the socio-economic programs of the local community from the local budget. The local budget development budget is one of the indicators for assessing the quality of life in local communities. The positive impact of public-private partnerships and the concession mechanism on the development of the real sector of the economy is determined, because they form the prerequisites for expanding the possibilities for financing private capital in sectors and areas of the economy that were previously not available to them. Expanding the directions and approaches to the use of financial management of the real sector development through budget financing, public-private partnerships and concession mechanisms will help to stimulate business activity of the real sector of economy, stimulate internal and external aggregate demand.

Key words: financial management, real sector of the economy, economic growth, development budget, public-private partnership, concession mechanism, concession cluster.

Постановка проблеми. Сучасний перебіг функціонування вітчизняної економіки характеризується загостренням нестабільності в національному господарстві, зниженням інвестиційної активності суб'єктів господарювання, важкодоступністю коштів на фінансових ринках, ускладненням стану глобальної економіки. Накопичені проблеми актуалізують питання наукового пошуку нових форм і механізмів фінансового управління державою, спрямованого на забезпечення

висхідного зростання вітчизняної економіки та зміцнення її конкурентних позицій у світовому економічному просторі. Беручи до уваги ситуацію, що склалась на внутрішньому ринку, вважаємо необхідним зростання участі державних органів влади в процесах регулювання розвитку економіки. Відновлення економічного зростання, розвиток системи державних фінансових інститутів, формування засад виваженої фіскальної, монетарної, соціальної, боргової та інвестиційно-інноваційної

політики мають базуватись на інституційному підході до функціонування інфраструктури національної фінансової системи та враховувати її структурні відмінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням функціонування та розвитку фінансового управління в системі економічного регулювання присвячені дослідження таких вітчизняних учених, як Т. Боголіб, О. Василик, С. Волосович, Ж. Гарбар, В. Геєць, А. Даниленко, В. Дем'янишин, О. Колодізев, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Лютий, А. Нікітішин, В. Опарін, Д. Полозенко, Г. П'ятаченко, Л. Селіверстова, В. Тропіна, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій. Так, зокрема І. Чугунов визначає, що пріоритетним завданням державних органів управління та місцевого самоврядування є зміцнення фінансово-економічного потенціалу територій, що потребує запровадження системи ефективного бюджетного регулювання. Н. Клевцевич визначив основні умови формування інституційних елементів розвитку державно-приватного партнерства.

Віддаючи належне глибині проведених зазначеними науковцями досліджень у сфері фінансового управління економіки, маємо зазначити, що останні не є вичерпними в умовах трансформації економіки в Україні та світі й потребують подальшого наукового розвитку.

Постановка завдання. З огляду на те, що недостатньо уваги приділено вивченню особливостей взаємодії інструментів фінансового управління економіки, існують суттєві розбіжності обґрунтування методологічних, інституційних та економічних передумов вжиття заходів фінансової політики, спрямованої на підвищення збалансованості системи державних фінансів. Важливою є наукова аргументація подальшої модернізації фінансового управління розвитком економіки в Україні на основі визначення та вдосконалення підходів до бюджетного розвитку, підвищення ступеня координації фіскальної та монетарної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансове управління економікою країни є важливим інструментом забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Реалізація зазначеного досягається за допомогою основних його складових частин, якими є бюджетна політика, податкова політика, система управління державним боргом, міжбюджетні відносини. Задля забезпечення економічного зростання та формування передумов розширеного відтворення держава здійснює безпосередній вплив на основні напрями видатків як адміністративно територіальних одиниць, так і центральних органів влади. Принцип субсидіарності бюджетної системи передбачає розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами, що має забезпечити максимально можливе наближення

надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача. Таким чином, бюджетна політика дає змогу визначати пріоритетні напрями та обсяги видатків відповідно до потреб органів державного регулювання. Підвищення соціально-економічної результативності бюджетної політики є основою ефективного виконання функцій держави в економіці та необхідною умовою подолання негативних тенденцій, що перешкоджають розвитку вітчизняної економіки [3, с. 76]. При цьому вагомим та дієвим інструментом фінансово-економічного регулювання, формування внутрішнього потенціалу зростання та реалізації довгострокових капітальних проектів соціально-економічного значення є бюджет розвитку.

Бюджет розвитку є складовою частиною спеціального фонду видатків бюджету. Водночас бюджет розвитку є основою фінансування соціально-економічних програм територіальної громади з місцевого бюджету. Бюджет розвитку місцевого бюджету є одним із показників оцінювання якості життя в територіальних громадах. Видатки бюджету розвитку спрямовуються на розширене відтворення, виконання інвестиційних програм (проектів), будівництво, капітальний ремонт і реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери та ЖКГ, розвиток дорожнього господарства тощо [4, с. 263].

Аналіз підходів до функціонування бюджету розвитку, як зазначає І. Запатріна, свідчить про те, що у більшості країн, які використовують бюджет розвитку або подібні до нього механізми державного фінансування для прискорення економічного зростання, фінансування інвестиційних та інноваційних проектів здійснюється на комерційних засадах. Кошти або гарантії по кредитах на реалізацію відповідних проектів надаються державою за умови зворотності, платності та строковості. Від суто комерційного фінансування інвестиційних проектів його відрізняють спрямованість на реалізацію суспільно значущих планів, використання бюджетних коштів як джерела фінансування та відкрита для суспільства й прозора процедура здійснення контролю за їх витрачанням. Контроль за використанням коштів бюджетів розвитку, як правило, здійснюється за тією ж процедурою, що й контроль за використанням коштів відповідних державних бюджетів [5, с. 74].

Практика формування та використання бюджету розвитку місцевих бюджетів свідчить про зростання обсягів капітальних видатків, що спрямовані на капітальні трансферти підприємствам з 0,3% у 2009 році до 1,2% у 2019 році; видатків на капітальний ремонт з 0,4% у 2009 році до 1,2% у 2019 році. Динаміка капітальних видатків зведеного бюджету України, що також безпосередньо пов'язані з фінансуванням економічного розвитку, має досить нерівномірну тенденцію. Так, вони

характеризуються зростанням у 2009–2011 роках з 2,2% до 3,2% валового внутрішнього продукту відповідно; зниженням у 2012–2014 роках з 2,8% до 1,3%; подальшим зростанням у 2015–2019 роках з 2,4% до 5,2%.

Нині основним джерелом наповнення бюджетів розвитку залишаються кошти, які передаються із загального фонду. Така ситуація ніяк не стимулює розроблення будь-яких перспективних проєктів та інвестування в них, щоби згодом отримувати додатковий дохід до бюджету, оскільки всі капітальні видатки з бюджету розвитку покриваються за рахунок обов'язкових платежів, які збираються з платників. Отже, слід ретельно проаналізувати можливість отримання надходжень з інших джерел.

Важливим завданням новостворених громад має стати створення підходу до бюджету розвитку як до реального фінансового інструменту забезпечення програми розвитку території. Бюджет розвитку має стати основою забезпечення реалізації стратегії та середньострокового планування, а найголовніше, формуватися на основі стратегічного плану розвитку.

Для забезпечення якісних змін необхідним є вдосконалення механізму формування як дохідної, так і видаткової частин бюджету розвитку, а також посилення контролю за розподілом коштів бюджету розвитку. Задля підвищення ролі бюджету у соціально-економічному розвитку та більш ефективного його використання доцільно запропонувати такі заходи: розширення переліку дохідних джерел бюджету розвитку та стимулювання збільшення власних доходів до нього; сприяння розвитку малого та середнього підприємства як запоруки стабільних надходжень до бюджету; вибір інвестиційних програм, яким надається фінансування, винятково на принципах прозорості та справедливості з огляду на детальний аналіз їх потенційної ефективності; ґрунтовний підхід до розподілу коштів за статтями бюджету розвитку для забезпечення витрачання коштів на дійсно необхідні потреби, що сприятиме перетворенню капітальних видатків з бюджету розвитку на видатки розвитку, а не споживання [6, с. 541–542].

Важливим є підвищення ефективності контрольних операцій за дотриманням бюджетного законодавства, що спрямований на забезпечення ефективного й результативного управління бюджетними коштами та здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу його учасниками. Необхідним є продовження реалізації державної політики контролю за бюджетом розвитку, яка передбачає оцінювання управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту); правильність ведення бухгалтерського обліку й достовірність фінансової та бюджетної звітності; досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання,

ефективності й результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень; проведення аналізу та оцінювання стану фінансової та господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів; запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави в процесі управління об'єктами державної власності; обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету [7].

Зростання фінансового потенціалу реального сектору економіки значною мірою пов'язане з використанням елементів державно-приватного партнерства. Бюджетне фінансування інфраструктурних та інших інвестиційних проєктів є досить обмеженим, тому доцільним є використання приватного капіталу. Управлінські інструменти державно-приватного партнерства та концесійні механізми здійснюють сприятливий вплив на розвиток реального сектору економіки, адже розширюють можливості доступу для учасників ринку до додаткових джерел фінансування.

Нині державно-приватне партнерство все ще потребує вдосконалення правового регулювання відносин, спрощення регуляторних процедур, підвищення транспарентності процесу відбору проєктів та їх державної підтримки на всіх етапах.

В результаті вивчення та аналізу досвіду європейських країн Н. Дутко визначив, що особливостями механізмів забезпечення державно-приватного партнерства є довготривалість відносин між органами державної влади, місцевого самоврядування й приватними партнерами; збереження державної та комунальної форм власності на об'єкти з одночасним упровадженням механізмів управління інфраструктурою приватними партнерами; відкритість і прозорість діяльності органів державної та місцевої влади щодо визначення приватних партнерів; забезпечення надання якісних і здешевлених послуг як показник результативності та ефективності державно-приватного партнерства; поєднання ресурсів фінансово-кредитних установ під гарантії органів державної та місцевої влади; розподіл ризиків, визначення зобов'язань та відповідальності в договорі державно-приватного партнерства; захист інтересів та задоволення потреб громади, контроль за якістю надання послуг приватними партнерами, обговорення та моніторинг проєктів за участю громадських організацій [8].

Державно-приватне партнерство здійснює позитивний вплив на розвиток реального сектору економіки, адже формує передумови розширення можливостей фінансування приватного капіталу в галузі та сфери економіки, які раніше були для нього недоступні. Держава в цьому разі має можливість реалізувати визначені пріоритетні проєкти, які за обмежених обсягів бюджетних ресурсів раніше були б заморожені. Структурна

взаємодія суб'єктів реального сектору економіки та держави на засадах відкритості, справедливості, взаємної вигоди та економічної доцільності є дієвим інструментом забезпечення економічного зростання в країні.

В умовах глобалізаційних перетворень актуальною стає потреба управління об'єктами державної та комунальної власності під час використання новітніх форм та методів управління. Зазначене є головним інструментом забезпечення зростання результативності та ефективності функціонування економіки країни та її реального сектору. Саме тому важливим є використання концесійних

механізмів управління державною власністю, що дасть змогу залучити додаткові фінансові ресурси в ті галузі, які цього особливо потребують.

В сучасних умовах розвиток концесійних відносин, а також ефективність їх реалізації буде залежати від наявності концесійного кластеру. Головною причиною успіху концесійної кластерної моделі є формування критичної маси концесіонерів, які функціонують у межах певного регіону та забезпечують синергетичний ефект інфраструктурного розвитку. Концесійний кластер – це сукупність суб'єктів господарювання, які об'єднані наявністю концесійних відносин між концесіонерами

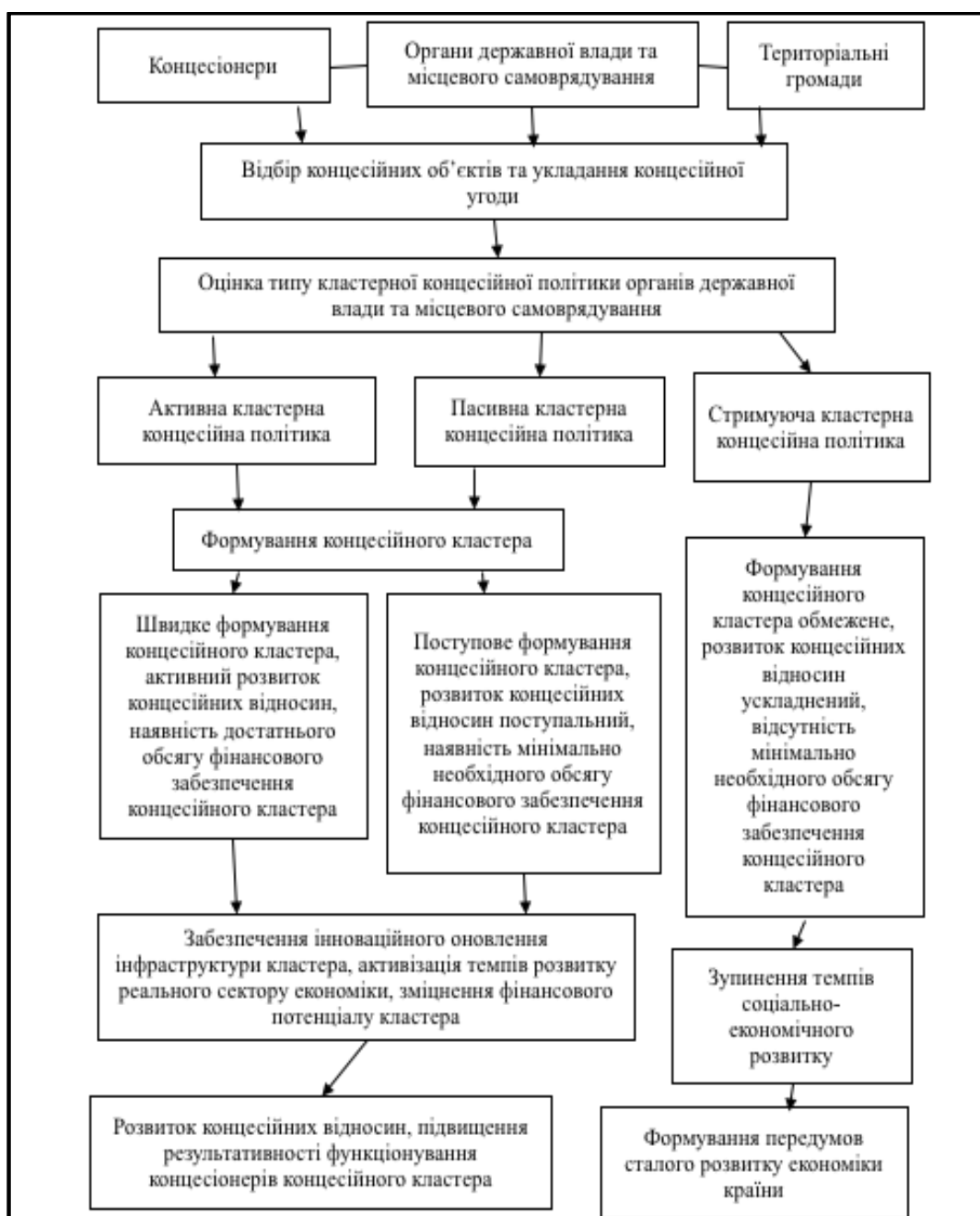

Рис. 1. Алгоритм побудови концесійного кластеру

Джерело: складено на основі джерела [9]

та споживачами їх товарів, робіт та послуг задля забезпечення результативного функціонування концесійних об'єктів, забезпечення результативності функціонування об'єктів державної та комунальної власності, формування передумов розвитку реального сектору економіки країни [9, с. 73–74]. Алгоритм побудови концесійного кластеру відображено на рис. 1.

Функціонування концесійного кластеру здійснює позитивний вплив на показники результативності та ефективності діяльності всіх концесійних об'єктів. При цьому відзначаються якісний рівень розвитку їх інфраструктурних об'єктів, мінімізація собівартості виготовленої продукції, виконаних робіт чи наданих послуг, а також синергетичного ефекту таких дій на розвиток реального сектору економіки країни.

Вжиття заходів розвитку кластерної концесійної політики чинитиме позитивний вплив на динаміку суспільного розвитку, слугуватиме механізмом забезпечення інноваційно-технологічної перебудови реального сектору економіки за умови врахування та задоволення інтересів як концесіонерів, так і держави. Становлення та розвиток концесійних відносин мають стати пріоритетом для реформування державного сектору економіки, мінімізації кількості економічно неефективних підприємств, розвитку інфраструктури та зростання суспільного добробуту.

Висновки з проведеного дослідження.

Економічні перетворення в Україні потребують радикальних змін у системі управління економікою, суб'єктами господарювання державного, комунального та приватного секторів. Зміни полягають у перебудові організаційної структури управління діяльністю підприємств, створенні промислово-фінансових груп, холдингових компаній. Необхідність створення й розвитку в Україні нових форм управління суб'єктами державного, комунального та приватного секторів об'єктивно зумовлена потребою у більш гнучких організаційних структурах, спроможних адаптуватися до швидких змін.

Розширення напрямів та підходів до використання фінансового управління розвитком реального сектору економіки за допомогою бюджетного фінансування, державно-приватного партнерства та концесійних механізмів сприятиме активізації ділової активності реального сектору економіки, стимулюванню внутрішнього та зовнішнього сукупного попиту. Однак потребує вдосконалення та розширення інституційної структури система державного фінансового контролю. Імплементация міжнародних стандартів та методик організації державного фінансового контролю дасть змогу посилити боротьбу з фінансовими махінаціями та підвищити рівень фінансової захищеності суб'єктів реального сектору економіки. Контроль

за цільовим використанням бюджетних ресурсів як держави, так і місцевих органів влади має стати інструментом уникнення диспропорцій у їх фінансовому забезпеченні. Важливою є модернізація системи публічних закупівель, що передбачатиме розширення можливостей доступу до таких торгів та залучення більшої кількості учасників на засадах відкритості та конкурентності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Макогон В. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 1. С. 74–82.
2. Алфьоров С. Роль місцевих бюджетів розвитку у соціально-економічному розвитку територіальних громад. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 263–267.
3. Запатріна І. Бюджет розвитку як інструмент економічного зростання. *Наукові праці НДФІ*. 2006. Вип. 2. С. 73–75.
4. Павлова К., Павлов А. Удосконалення процесу формування та використання бюджету розвитку міста (на прикладі бюджету міста Дніпро). *Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка*. 2017. Вип. 16. С. 538–542.
5. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-17 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 10.05.2020).
6. Дутко Н. Європейський досвід державно-приватного партнерства. *Вісник академії державного управління*. 2010. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10dngdprv.pdf> (дата звернення: 12.04.2020).
7. Бутенко В., Мамуненко М. Механізм фінансового забезпечення розвитку концесійних відносин: вітчизняні реалії та шляхи подолання проблем. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 36. С. 70–76.

REFERENCES:

1. Makohon V. (2017). Biudzhetna stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Budget strategy for social and economic development of the country]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, 1, 74–82 [in Ukrainian].
2. Alforov S. (2015). Rol mistsevykh biudzhetiv rozvytku u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku terytorialnykh hromad [The role of public budgets in the development of social and economic development of territorial communities]. *Finansovyi prostir*, 2, 263–267 [in Ukrainian].
3. Zapatrina I. (2006). Biudzhet rozvytku yak instrument ekonomichnoho zrostannia [Development budget as tool for Economic Development]. *Naukovi pratsi NDFI*, 2, 73–75 [in Ukrainian].
4. Pavlova K. (2017). Udoskonalennia protsesu formuvannia ta vykorystannia biudzhetu rozvytku mista (na prykladi biudzhetu mista Dniipro) [Improvement of process of formation and use of the budget of the city development (on the example of the budget of the city of Dniipro)]. *Rozvytok produktyvnykh syl ta rehionalna ekonomika*, 16, 538–542 [in Ukrainian].

5. Biudzhetni kodeks Ukrainy. (2010). [Budget Code of Ukraine], № 2456-17. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (accessed: 10 May 2020).

6. Dutko N. (2010). Yevropeyſkyĭ dosvid derzhavno-pryvatnoho partnerstva [European public-private partnership experience]. Available at: <http://www.academy.gov.ua> (accessed: 12 April 2020).

7. Butenko V., Mamunenکو M. (2019). Mekhanizm finansovoho zabezpechennia rozvytku kontsesiynykh vidnosyn: vitchyzniani realii ta shliakhy podolannia problem [The mechanism of financial support for the development of concessionary relations: domestic realities and ways of overcoming problems]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 36, 70–76 [in Ukrainian].